

آینه پژوهش

در سالی که گذشت

تا با نقد کتاب، مقالات روش دهنده، ارائه بایسته های پژوهشی و مقولاتی دیگر از این دست، به فربهی و چالاکی پژوهش و نگارش یاری رسانند. بدین لحاظ، آینه پژوهش نخستین نشریه، و اکنون یگانه نشریه تخصصی است که عهده دار نقد کتاب و کتابشناسی در حوزه فرهنگ اسلامی است. گو اینکه در گذشته و نیز امروزه مجله های متعددی در حوزه اسلامیات منتشر می شود؛ اما هیچیک از این مجله ها، به صورت تخصصی در مقوله نقد کتاب و کتابشناسی نبوده است. سهل است که در میان مقالات آنها، کمترین مقالات در این مقوله بوده و حکم «النادر کالمعدوم» درباره این دسته مقالات آنها، صادق است و گو اینکه در گذشته، مجله های گرانسنگی چون راهنمای کتاب، انتقاد کتاب، نامه انجمن کتابداران ایران و کتاب امروز در مقوله نقد کتاب و کتابشناسی بوده است؛ اما این نشریات نیز به صورت تخصصی در حوزه فرهنگ اسلامی نبوده است. کما اینکه امروزه مجله بسیار معتبری چون نشر دانش، و مجله نوبنیادی به نام ارغوان، در مقوله نقد کتاب و کتابشناسی منتشر می شود؛ ولیک این نشریات هم به صورت تخصصی در حوزه فرهنگ اسلامی نیست. از این رو، آینه پژوهش راه سوئی را در میان این دسته مجله ها گشوده است. ویژه نقد کتاب، کتابشناسی و اطلاع رسانی، آن هم تنها در حوزه فرهنگ اسلامی. از این

با انتشار این شماره، یکسال از انتشار آینه پژوهش گذشت. در سال گذشته، باران مطبوعات در کشور ما آغاز شد و دهها مجله علمی و فرهنگی از زهدان علم و ادب، بالید، و منتشر شد. این همه، مبارک است و میمون و نشانه تناور گشتن فرهنگ این سرزمین.

آینه پژوهش، تولد این نشریات را ارج می نهد و تعدد آنها را سائق به «فاستبقوا الخیرات» قلمداد می کند. بی آنکه حدیث نفس شود و از میزان استقبال از این نشریه سخن رود، تنها یادآوری می شود که آینه پژوهش در هنگامه ای پسند خاطر ارباب علم و ادب قرار گرفت که دهها نشریه دیگر در کنار آن بالیده و منتشر شده بود.

اکنون در آستانه انتشار دومین سال، ضمن سپاس بی نکتگی از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و نکته گیری، یاری رساننده اند و بسامان کننده و گره گشاینده بوده اند، نکاتی را مطمح نظر خوانندگان قرار می دهیم؛ مستعیناً بالله و متوکلاً علیه.

۱. پیشتر نیز گفتیم که آینه پژوهش در حیطه نقد کتاب، کتابشناسی و اطلاع رسانی، آن هم در حوزه فرهنگ اسلامی است. اکنون نیز ضمن تأکید بر آنچه گفته شد، توجه داده می شود که آینه پژوهش به انگیزه بسامان رساندن «پژوهش» و «نگارش» منتشر می شود و می کوشد

رو، وجه اشتراك آینه پژوهش با دیگر مجله های اسلامی، اسلامی بودن آن است و وجه افتراقش با آنها، در ویژگی کتابشناختی آن است. همچنین وجه اشتراکش با دیگر مجله های تخصصی در نقد کتاب و کتابشناسی، کتابشناختی بودن آن است و وجه افتراقش با آنها، در ویژگی پرداختن به حوزه فرهنگ اسلامی آن است. بنابراین دو ویژگی «کتابشناختی» و «حوزه فرهنگ اسلامی»، لاینفک آینه پژوهش است و از این روست که اشاره شد این مجله، نخستین نشریه و یگانه نشریه در این حوزه است.

از یادآوری این نکته، به هیچ رو قصد مباهات و فخر فروشی نداشته ایم. بلکه خواسته ایم یادآور شویم که آینه پژوهش در راهی ناپیموده و ناهموار گام گذاشته است. و این گام را نه از سر تفنن و آزمون، بلکه جدی و تحقیقی برداشته است و امید به پیمودن و بالیدن این راه دارد. پس، از آنان که درد دین دارند و درک از نابسامان بودن بسیاری از مطالعات دینی، فروتنانه تقاضا می شود که آینه پژوهش را در بهسازی پژوهش و نشریاری رسانند. از ارسال مقالات و رهنمودهای خود دریغ نورزند و آینه پژوهش را آینه پژوهش خود و مجله خود دانند. افزون بر این، نواقص و نقایص مجله را بدون مجامله و غمض عین، یادآور شوند. بانیان آینه پژوهش از فقیه آل محمد - علیهم آلف التحیه و الثناء - آموخته اند و بارها گفته اند که: «رحم الله امرء اهدی الی عیوبی».

کوتاه سخن اینکه رهنمودها و انتقادات را پاس می داریم و بر دیده می نهیم و از دریافت مقالات استقبال می کنیم.

۲. سوگمنده مسأله «روش» در پژوهش و نگارش، چندان در حوزه های علمی مطرح نشده و اهمیت آن مکثوم مانده است. این در حالی است که پیشوایان ما به «روش»، توجه داده اند و اهمیت آن را با توصیه هایی چون «علیکم بالجداد و ان طالت» و «علیکم بالجداد و ان دارت» یادآور

شده اند. فراتر از این، از امام باقر العلوم - ع - در ذیل آیه «وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا» روایت شده است که: «یعنی ان یأتی الامر من وجهها من ای الامور کان». و یا: «اتوا الامور من وجهها». (مجمع البیان و المیزان در ذیل آیه؛ بحار الانوار، ج ۲، ص ۱۰۴ و ۱۰۵). با عنایت به اهمیت «روش» در بسامان شدن پژوهش، آینه پژوهش فصلی را ویژه مقالات روش دهنده کرده و سرفصل «روشها» را در آغاز مجله گشوده است. از این رو از دانشوران دانشگاهی و حوزوی تقاضا می شود که مقالات خود را در روش تحقیق، آیین نگارش، آیین ویرایش، آیین نقد کتاب و نظایر آنها، برای مجله ارسال دارند. البته کلیه مقالاتی که جنبه های نظری موضوعات مجله را بکاود و به بحث گذارد، مجال نشر خواهد یافت.

۳. نقد کتاب نیز از اهمیت بسزایی برخوردار است و سوگمنده اهمیت آن در نزد برخی مغفول و مجهول مانده است. در چشم انداز ما، امروزه نقد کتاب از اهمیتی مضاعف برخوردار است. چه، بعضی مسوّدان تنک مایه و ناآگاه از چگونگی پژوهش و نگارش، مشتی رطب و یابس را به نام کتاب دینی به هم می بافند و به خورد مردم می دهند. از این روست که نقد کتاب در حوزه فرهنگ اسلامی، خدمت به اندیشه دینی و کوششی است برای معرفی کالاهای ناسره به نام کتاب دینی. لذا در پی آئیم که این بخش از مجله را پر برگ و بارتر کنیم و پیش از آنکه دیگران به قدح این گونه کتابها پردازند، حوزه های علمی به نقد این کتابها دست یازند و بی اعتباری آنها را آشکار سازند.

آینه پژوهش، به هیچ رو وهن به دین را در ادبیات مذهبی بر نمی تابد و هر کتابی را - از هر ناشری و هر نویسنده ای - که مایه وهن به دین تلقی کند و سبب بی اعتباری و آبرو ریزی تحقیقات دینی داند، بی هیچ باکی به نقد می کشد و زشتیهای آن را آفتابی می کند. اگر هم

لحن یک - دو مقاله در مجله، گزنده و تند بوده است، تنها به همین سبب بوده است. و توجه شود که آن گزندگی در اختلاف فکری میان نویسنده کتاب و ناقد نبوده است که لازمه آن، شرح صدر است.

شگفت آور است که برخی، اساساً نقد کتاب و نشان دادن کاستیها و کژیهای یک اثر را به مصلحت حوزه های علمیه نمی دانند و می پندارند که این گونه نقدها و نمایاندن معایب یک کتاب - که در حوزه فرهنگ اسلامی است - مایه وهن به حوزه است. پیداست که نفس این پندار، خود بهترین ردیه این پندار است. مضافاً اینکه همین پندار سبب گردیده که امروزه بدین سان کتابهای بی ارزش و منحط و مالامال از عیب در حوزه ادبیات دینی منتشر می گردد. تویی اگر ما به نقایص یک اثر نپردازیم، دیگران هم بدان نمی پردازند و دیگران هیچ نمی فهمند! چگونه است که انتشار کتابی سخیف و بی بهره از کمترین شرایط پژوهش و نگارش، وهن به حوزه نیست؛ اما نقدی عالمانه و مستند و همه جانبه وهن به حوزه است؟ افزون بر این، روشن است که تمام مقالاتی را که در نقد و معرفی کتاب است، مقالات جرح تشکیل نمی دهد. ما تمام تلاش خود را به کار بسته ایم که مفهوم دقیق نقد، یعنی بازشناسی سره از ناسره، رعایت گردد و پژوهشهای استوار و تحقیقات عالمانه، مورد تشویق قرار گیرد و ثمرات کاوشهای ژرفنگرانه ستوده شود؛ چنانکه تاکنون نیز چنین شده است.

۴. هرگز روا نمی دانیم آنچه در بخش نقد و معرفی کتاب می آید، به عنوان رویارویی اندیشوران تلقی گردد. بر این باوریم که اندیشه ای به نقد اندیشه ای بر می خیزد و اندیشوری، با تمام احترام و منزلتی که برای نویسنده ای قائل است، اثرش را نقد می کند و کاستیهایش را می نمایاند و فرآزها و فرودیهایش را یادآور می شود. هاله قداست گردا گرد برخی از چهره ها کشیدن و نوعی

عصمت علمی برای برخی قائل شدن، قطعاً به زیان رشد علم و گسترش پژوهش است. برخی - حال به هر دلیل و شاید گاهی برای مصون ماندن خود - می کوشند تا گفتگو درباره آثار برخی از بزرگان را ناروا جلوه دهند. ما هرگز چنین پندارها را بصواب نمی دانیم و شیوه سلف صالح را پسندیده می دانیم که با خستویی به مقتضای جمله بلند «حیة العلم بالنقد و الرد»، نقد آراء را در فضایی علمی و سالم ضروری می دانسته اند.

۵. امیدواریم دامنه نقد بگسترده و ظاهر زننده و دلهره آفرین آن رخت بریندد و هیچکس آثار خود را پیراسته و آراسته و بدون اشکال تلقی نکند و فضای علم و تحقیق برای نقد و بررسیها هر چه آماده تر گردد؛ که رشد پژوهش قطعاً در سایه آن است.

این است که توصیه می کنیم مؤلفان و محققان، گاه به نقد آثار خود پردازند و کاستیها و نقایص آن را برشمارند و نشان دهند که هیچکس نباید پندارد که آخرین سخن را گفته و در پژوهش و تحقیق فرازترین گام را برداشته است. به تعبیر لطیف و طنزآلود محقق نامدار، نویسندگان باید به «خود مشیت مالی» پردازند و خود، عهده دار نقد کتابهایشان شوند. خواه نقد یکی از آثارشان که پیشتر منتشر شده و اکنون به برخی از لغزشهای آن متفطن شده اند؛ و خواه نقد کلیه آثار خویش. مطمئناً چنین روشی، سبب مخدوش شدن صلاحیت علمی هیچ نویسنده ای نخواهد شد؛ بلکه نشانه دانشوری و بیانگر روحیه علمی نویسندگان است. چه، به فرموده صادق آل محمد - ص: «من دلائل العالم انتقاد له حدیثه». این گام اگر آغاز شود و بگسترده، یکی از راههای بسیار موفقی برای گسترش آیین «انتقاد از خود» خواهد بود.

۶. گو اینکه اختلافات سیاسی در جای خود سودمند خواهد بود و در وادی سیاست نیز فضای باز برای اهل آن

مفید است؛ اما آینه پژوهش، مجله ای است تحقیقاتی و هرگز مقالات آن را در وادی تنشهای سیاسی مجال نشر نخواهد داد. سوگمندان امروزه در جامعه ما، واژه «خط» بدان سان گسترده شده و انتساب افراد و جریانها به این یا آن خط به گونه ای سهل شده است که گاه فاضلان و استادان نیز بدان توهّم می کنند و در داوریهها پیشتر از هر چیز به سراغ وابستگیهای خطی می روند. شاید کسانی برای موجه ساختن اقدامهای خود و کاستن آثار ضربه های وارد آمده، با طرح این گونه مسائل، دل خوشکنکی برای خود بسازند؛ اما از نیکدلان و آگاهان، این گونه داوریهها، به دور باد.

باز هم اعلام می کنیم که در معرفیها و اطلاع رسانیهها، آینه پژوهش هیچ ملاکی را جز تحقیقی بودن، با قید «در حوزه فرهنگ اسلامی» بر نمی تابد؛ و این را خدمتی بزرگ به این فرهنگ مقدس می داند. از این روی مقالات، نقدها و گزارشهای همه کسان و مراکزی که از ملاک یاد شده برخوردار باشد، مجال نشر خواهد یافت. این حقیقت برای بینادلان در شماره های پیشین کاملاً روشن بوده است و قطعاً پس از این، روشنتر خواهد شد؛ و توفیق از خداوند است.

۷. چنان که پیشتر آوردیم، آینه پژوهش هرگز خود را پیراسته از کاستیهها و کژیها نمی پندارد. از این رو چشم به راه اندیشوران تیزبین است که انتقاد کنند و اشتباهات را بنمایانند و برای هر چه بهتر شدن و بارورتر گشتن آن، یاری رسانند. بی گمان - چنان که تا بدین جا انجام شد - نامه ها و نقدها در مجله نشر خواهد یافت. این را هم بگویم که گاه نوشته ای و یا اظهار نظری، نفع عام ندارد و نشر در مجله را بر نمی تابد، پس امید است که عدم انتشار آن در مجله، مایه تکدر خاطر کسی نشود. بنابر این از نویسندگان تقاضا می شود که در مقالات و نقدهای خود، به مشی مجله و سرفصلهای آن عنایت کنند و از نام و نشان

دقیق خود برای تبادل نظر و رایزنی بیشتر و زدودن ابهامها، دریغ نورزند.

۸. از این شماره، سرفصل جدید تحت عنوان «اقتراح» به مجله افزوده شده و در همان جا توضیحات لازم درباره آن ارائه شده است. مؤکدانه از نویسندگان و دانشوران تقاضا می شود که درخواست ما را - که نیاز عاجل فرهنگ ماست - بدون جواب نگذارند و با ارسال مقالات و نظریات خویش به بهبود فضای فکری جامعه مدد رسانند.

۹. بسیاری از خوانندگان مجله که از سر لطف تماس می گیرند، با بیسان و بنان از چگونگی توزیع آن گلایه دارند. بزرگواری ضمن ارسال نقدی سودمند، در نامه ای جداگانه نوشته اند:

به جهت ادای وظیفه لازم می دانم تا حداقل بخواهم که مجله به وقت خود و سر مرقع منتشر شود؛ چرا که بسیارند آنانکه هر روز در کیوسکهای فروش مجله دنبال مقصود خویش می گردند و آن را نمی یابند.

حق با این بزرگواران است. امیدواریم در این سال نسبت به انتشار و توزیع بهتر آن اقدامی شایسته به عمل آید. در همین جا بایسته است از مراکز پخش، کتابفروشیها و مراکز علمی که به گونه ای در توزیع این مجله می توانند ما را یاری کنند، بخواهیم که از یاری رسانی در پخش آن دریغ نورزند.

این همه گفتیم لیک اندر بسیج
بی عنایات خدا، هیچیم هیچ
والله من وراء القصد
آینه پژوهش

اقتراح

بانیان و دست اندر کاران این مجله از آغاز بر این باور بودند که نقد در پیرایش و تصحیح و تعمیق اندیشه‌ها و حیات علمی هر جامعه، نقش بنیادینی را ایفا خواهد کرد. اما از سوی دیگر نیز می‌دانستند که فضای علمی در این سامان، خاصه در حوزه‌ها، برای شنیدن سخنها و انتقادهای چنان که باید و شاید فراهم نیست. اکنون کمابیش دیده می‌شود که سخنی نو، تحقیقی جدید و عرضه حاصل پژوهشی که نامأنوس می‌نماید، بسیاری را برمی‌آشوبد و اگر آنچه یاد شد در حوزه دین، مفاهیم دینی و عقاید مکتبی باشد، گویا بسیاری بر نمی‌تابند. و سوگمندها نه تنها به نقد و تحلیل عالمانه - اگر آنچنان مطالب عالمانه باشد - نمی‌پردازند؛ بلکه با پیرایه‌های بسیاری - که هرگز در شأن محیط علم و تحقیق نیست - در حذف آنها می‌کوشند.

ما بر این باور هستیم که اگر فضایی آکنده از شرح صدر به وجود آید و عالمان و مؤلفان نقد را جدی بگیرند و برای هیچکس عصمت علمی و فکری قائل نشوند و آثار خود را - نه در شعار، که در عمل - قابل نقد و ایراد بدانند و نقد را کوششی در جهت پیرایش و آرایش نگاشته خود تصور کنند، نقد و انتقاد، رشد خواهد یافت و ظاهر دلهره آفرین آن خواهد شکست. و اگر عالمان و مؤلفان رشد علم را در عرضه اندیشه‌های جدید و بر اساس جریهای زمان بدانند - که گاه لازمه اش لغزشهاست - آنگاه از سر سوز و به انگیزه رشد دانش و بالندگی تحقیق و پیرایش هر چه بیشتر فرایند پژوهشها، به نقد عالمانه برخورد خواست و تلاش خواهند کرد که همواره اندیشه با اندیشه رویارو

بشود، و نه اندیشور با اندیشور.

از این رو برای بهره‌وری هر چه بیشتر از تجربه‌ها و دیدگاهها، آینه پژوهش، گاه موضوعی را به اقتراح و نظرخواهی خواهد گذاشت. امید است از تضارب آراء، نتایج سودمند و کارآمدی به دست آید.

در این شماره، موضوعات ذیل به اقتراح و نظرخواهی دانشوران گذاشته می‌شود. خواهشمند است نظریات خود را مستند و با کاوریدن وضع موجود، به دفتر مجله ارسال دارید. انتخاب بیشتر از یکی از موضوعات ذیل بی اشکال است.

اهمیت و لزوم شرح صدر در مسائل فکری

تأثیر نقد در اصلاح اندیشه‌ها

آیین نقد اندیشه‌ها

تأثیر نقد در سلامت حیات علمی جامعه

دلایل مخالفت با اندیشه‌ها و آراء جدید

دلایل مخالفت با نقد آثار بزرگان علمی

لزوم برخورد اندیشه با اندیشه

تعصب و تسامح

قشریگری و نشانه‌های آن

اشکال پسندگی به اندیشه‌ها و آراء گذشته

هوچیگری و عوامفریبی در نقد

نقد علمی، نقد غیر علمی

مشخصات روحیه علمی

آینه پژوهش